

# OORKONDEN EN MEDEDEELINGEN

## DE TITEL « TRIBUNUS » VAN DEN BURGGRAAF VAN KORTRIJK IN DE 12<sup>e</sup> EEUW.

Sinds het tweede kwart der 11<sup>e</sup> eeuw is de normale rechterlijke, administratieve en militaire onderverdeeling van het graafschap Vlaanderen de kasselrij. Tot tegen het einde van de volgende eeuw staat aan het hoofd van elk dezer een burggraaf als vertegenwoordiger van de grafelijkheid.

De gewone latijnsche benaming voor den burggraaf is naast *vicecomes* vooral *castellanus*. Het woord *vicecomes* legt den nadruk op het feit van de vertegenwoordiging, *castellanus* duidt eerder op de grafelijke versterking, den burcht (*castrum*), die het centrum uitmaakt van de omschrijving<sup>1</sup>.

Doch naast die algemeene benamingen dragen enkele burg-

---

(1) De voornaamste synthese over de instellingen van het graafschap Vlaanderen in deze periode is van de hand van F. - L. Ganshof, *De Vlaamsche instellingen in de XII<sup>e</sup>, XIII<sup>e</sup> en XIV<sup>e</sup> eeuw*, in de *Geschiedenis van Vlaanderen*, o.l.v. R. Van Roosbroeck, deel II, Brussel, 1937, blz. 109-161. Meer speciaal over de Vlaamsche burggraven bezit men het werk van W. Blommaert, *Les châtelains de Flandre. Etude d'histoire constitutionnelle*, in *Recueil de travaux publiés par la faculté de philosophie et lettres de l'Université de Gand*, fasc. 46, Gent, 1915 (verschenen 1918), in-8<sup>o</sup>, alsook de herziening van een aspect daaruit door P. Rolland, *L'origine des châtelains de Flandre*, in *Belgisch tijdschrift voor Philologie en Geschiedenis*, deel 6, 1927, blz. 689-724. F. Vercauteren, *Etude sur les châtelains comtaux de Flandre du XI<sup>e</sup> au début du XIII<sup>e</sup> siècle*, in *Etudes d'Histoire dédiées à la mémoire de Henri Pirenne par ses anciens élèves*, Brussel, 1937, blz. 425-449, geeft de lijsten van de bij Blommaert ontbrekende burggraven.

graven soms een titel, die met meer accuratesse hun eigenlijke rang en bevoegdheid in het graafschap wil aanduiden.

Eén daarvan is de naam *laicus praepositus*, in 1110 en 1124 gegeven aan Fromold, burggraaf van Ieper<sup>2</sup>. De belangrijkste echter is de titel *scultetus* of *scouthete*, expliciet gedragen in 1139 door Anselm, burggraaf van Ieper<sup>3</sup>, en door de burggraven van Kortrijk, Walter en Rogier, respectievelijk in 1122<sup>4</sup> en in 1151<sup>5</sup>.

Het lijkt geen twijfel dat « schout » een technische benaming is voor een lageren gerechtsofficier. Zij duidt er op dat de bedoelde burggraven van Ieper en Kortrijk minder bevoegdheden bezaten dan burggraven van Brugge, Gent, Sint-Omaars en Rijsel, die het comitatus, d. w. z. de grafelijkheid bij afvaardiging uitoefenden.

Tot deze technische benamingen rekende men tot nog toe ook den titel *tribunus*, dien de reeds genoemde Rogier, burggraaf van Kortrijk, tot twee maal toe heeft gedragen. Men zag er een synoniem in van *scouthete* en een hernieuwd bewijs dat de burggraven van Kortrijk een lageren rang innamen ten opzichte van de centrale grafelijke instanties<sup>6</sup>. Wij hebben het ons tot taak gesteld dit probleem hier op te lossen.

Het gaat om twee grafelijke oorkonden waarin Rogier telkens figureert als getuige. De eerste is zonder meer op het jaar 1142 gesteld. Graaf Diederik van den Elzas neemt er

(2) F. Vercauteren, *Actes des comtes de Flandre (1071-1128)*, in *Koninklijke Belgische Academie. Koninklijke Commissie voor Geschiedenis. Verzameling van de Acten der Belgische vorsten*, Brussel, 1938, blz. 108-109, n° 40 (27 Febr. 1110) en blz. 267, n° 116 (6 Mei 1124).

(3) J. J. De Smet, *Cartulaire de l'abbaye de Tronchiennes (1084-1630)*, in *Commission royale d'Histoire, Corpus Chronicorum Flandriae*, deel I, Brussel, 1837, blz. 709, n° 8.

(4) F. Vercauteren, *op. cit.*, blz. 247, n° 107.

(5) A. Giry, *Histoire de la ville de Saint-Omer et de ses institutions jusqu'au XIV<sup>e</sup> siècle*, in *Bibliothèque de l'École des Hautes Études, sciences philologiques et historiques*, fasc. 31, Parijs, 1877, blz. 378, n° V.

(6) W. Blommaert, *op. cit.*, blz. 229-230 en P. Roland, *op. cit.*, blz. 721.

de abdij van Ninove onder zijn bescherming. De getuigenlijst bevat de vermelding *S. Rogeri tribuni de Curtraco*<sup>7</sup>. In de tweede oorkonde, gedagteekend van Februari 1176, bevestigt graaf Philips van den Elzas een schenking aan dezelfde abdij. Wij vinden er nogmaals het *S. Rogeri tribunj de Curtraj*<sup>8</sup>.

Het feit dat deze exceptioneele benaming tweemaal voorkomt in de titulatuur van één persoon<sup>9</sup> en zulks in de archieven van éénzelfde abdij, doet ons er toe besluiten de vermelding van 1176 uit te schakelen. Op de een of andere manier zijn de monniken of is Rogier terug op den naam gekomen, dien men gemakkelijk kon weervinden in het abdijsarchief<sup>10</sup>.

De oplossing van het probleem is dus eventueel te vinden in de oorkonde van 1142.

Precies in het jaar ervoor beraamden de kanunniken der Doorniksche kapittelkerk een vernuftig plan om de door hen sinds lang beoogde oprichting van Doornik als afzonderlijke bisschopszetel ten opzichte van het centrum Noyon, te bewerkstelligen. Uit een heiligenleven moest blijken dat Doornik het historisch recht bezat een afzonderlijke bisschopszetel te bezitten. Zoo ontstond de *Vita Sancti Eleutherii* in haar

(7) Rijksarchief Gent, fonds abdij Ninove, charters n<sup>o</sup> 5. Uitgegeven door A. Miraeus - J. F. Foppens, *Opera diplomatica*, deel I, Brussel, 1723, blz. 530.

(8) *Ib.*, n<sup>o</sup> 31. Uitgegeven door J. J. De Smet, *Codex diplomaticus abbatiae Ninoviensis*, in *Commission royale d'Histoire, Corpus Chronicorum Flandriae*, deel II, Brussel, 1841, blz. 773-774, n<sup>o</sup> XXXI.

(9) Volgens F. Vercauteren (*Etude*, blz. 441-442) zou deze Rogier immers het burggraafschap van Kortrijk hebben waargenomen van 1128/33 tot Apr. 1190/95. Van 1151 tot 1187 was hij tevens burggraaf van Gent (W. Blommaert, *op. cit.*, blz. 49).

(10) In dien tijd werden de oorkonden immers meestal door den destinataris opgesteld, en voor groote abdijen als deze van Ninove is dit zoo goed als regel (H. Pirenne, *Les chancelleries et les notaires des comtes de Flandre avant le XIII<sup>e</sup> siècle*, in *Mélanges Julien Havet*, Parijs, 1895, blz. 737. Zie ook E. Reussen, *Les chancelleries inférieures en Belgique depuis leur origine jusqu'au XIII<sup>e</sup> siècle*, in *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique*, deel XXVI, 1896, blz. 30 vlgg.).

laatste gedaante<sup>11</sup>. Zij werd toegeschreven aan de vizioenen van een zekeren kanunnik Hendrik<sup>12</sup> en exemplaren van het relaas van het eerste vizioen<sup>13</sup> werden opgestuurd naar het concilie van Sens, waar men de werken van Abaelardus veroordeelde, naar den aartsbisschop van Reims en naar den H. Bernardus<sup>14</sup>, die de zaak van de scheiding der bisdommen met kracht voorstond<sup>15</sup>.

Wij mogen dan ook gerust aannemen dat de vita tevens werd verspreid in dat gedeelte van het bisdom Noyon dat aan het centrum Doornik moest toekomen, d. w. z. het voornaamste deel van het graafschap Vlaanderen: de kasselrijen Brugge, Kortrijk, Oudenaarde en Rijsel, en deelen van de kasselrijen Gent en Ieper. Ook zal ze wel aan het grafelijk hof zijn voorgelezen. Want zoo Diederik van den Elzas den koning van Frankrijk Lodewijk den Dikke in 1128 al voor een fait accompli had gesteld in het nemen van den grafelijken titel<sup>16</sup>, dan had hij sindsdien toch een dusdanigen opgang meege-

(11) *Vita S. Eleutherii, vita prima en vita secunda*, AA. SS. Boll., 20 Febr. III, blz. 190-197. De veertien hoofdstukken van de eerste vita worden hernomen in de hoofdstukken 1, 2 en 5 van de tweede vita. Aangaande deze gebeurtenissen raadplege men P. Rolland, *Les Monumenta Historiae Tornacensis (saec. XII), étude critique*, in *Annales de l'Académie royale d'Archéologie de Belgique*, serie 7, deel III, 1925, blz. 298. Zie ook E. de Moreau, *Histoire de L'Eglise en Belgique*, deel III, Brussel, 1945, blz. 24-28.

(12) J. Warichez, *Les origines de l'église de Tournai*, Leuven, 1902, blz. 10-16. De werkelijke auteur is misschien niemand anders dan Herman van Doornik (P. Rolland, *op. cit.*, blz. 305-307).

(13) Dat zou zijn voorgelezen op 26 April 1241 en slechts de *vita prima* bevatte van de uitgave der Bollandisten (P. Rolland, *op. cit.*, blz. 280-281).

(14) Meer dan het relaas van het zoogenaamde eerste vizioen schijnt men niet te hebben opgestuurd (P. Rolland, *op. cit.*, blz. 278 en 285). Over de personen die een exemplaar ontvingen zijn wij ingelicht door de *Historiae Tornacenses partim ex Herimanni libris excerptae*, ed. G. Waitz, M. G. H., SS. XIV, blz. 328.

(15) A. d'Herbomez, *L'évêche de Tournai-Noyon (532-1146)*, in *Messenger des sciences historiques de Belgique*, Jrg. 1892, blz. 300-302.

(16) H. Pirenne, *Histoire de Belgique*, deel I, *des origines au commencement du XIV<sup>e</sup> siècle*, Brussel, 1929, blz. 205.

maakt van de macht van dien Capetinget, dat men grif kon aannemen dat hij niet geheel onverschillig zou blijven als het er om ging, als voorzorgsmaatregel een bisschopszetel binnen de grenzen van het graafschap te trekken. Eenmaal immers zouden de koningen van Frankrijk in staat zijn van Noyon gebruik te maken om met behulp van de kerk, de noodige banbliksems te doen neerkomen op het voornaamste deel van het graafschap Vlaanderen<sup>17</sup>.

Die *Vita Sancti Eleutherii* van 1141 — wel eens hagiographische roman genoemd<sup>18</sup> — levert in haar *vita prima* het kleurrijk verhaal van een *tribunus*, die in het leven van den H. Eleutherius, één der eerste bisschoppen van Doornik, zou zijn opgetreden. Hij wordt ons voorgesteld als de heidensche *tribunus scaudiniensis*<sup>19</sup>, die op zekeren dag besloot alle Christenen de stad Doornik uit te drijven. Na veel moeite slaagt Eleutherius er echter in zijn dochter en hemzelf tot het Christendom te bekeeren en te doopen.

Op grond van dat chronologisch samenvallen is de verleiding nu wel te groot om niet onmiddellijk er toe te besluiten dat het naar aanleiding was van genoemde *vita*, dat Rogier, burggraaf van Kortrijk, zich nog binnen het jaar den buitenissigen titel *tribunus* liet toekennen<sup>20</sup>. Is het al niet in zijn kasselrij,

(17) Doornik kreeg inderdaad in 1146 een eigen bisschop. De bul van Paus Eugenius III, gedateerd 24 Juli 1146, haalt als reden van de scheiding van Noyon en Doornik aan, dat de bevolkingsaan-groei het onmogelijk maakte om een zoo groot gebied door éénzelfden herder te doen besturen (MIRAËUS-FOPPENS, *Opera diplomatica*, deel II, Brussel, 1723, blz. 1166-1167).

(18) L. VAN DER ESSEN, *Etude critique et littéraire sur les vitae des Saints mérovingiens de l'ancienne Belgique*, Leuven en Parijs, 1907, blz. 415.

(19) De volledige titel staat slechts in de *vita secunda*, cap. VII (A. A. S. S. BOLL., 20 Febr. III, blz. 197) : *cum Censorino Caesare tribuno scaudiniensi*. Over den vorm *scaudi* in plaats van *scaldi* zie P. ROLLAND, *Saint Eleuthère, l'histoire et la légende*, in *La Terre Wallonne*, deel XVII, 1927-1928, blz. 266, n. 3.

(20) Hoogstwaarschijnlijk ging het initiatief daartoe niet uit van de monniken van Ninove. Deze abdij lag trouwens niet in het bisdom Noyon-Doornik.

dan toch heeft hij ervan kennis kunnen nemen aan het grafelijk hof, waar hij dikwijls vertoefde <sup>21</sup>.

Als men tegenwoordig nog steeds voor het raadsel staat wanneer de *tribunus scadiniensis* in werkelijkheid zou geleefd hebben en als men totaal in het duister tast omtrent zijn bevoegdheden <sup>22</sup>, dan spreekt het vanzelf dat de tijdgenooten van Rogier van Kortrijk er zeker niet klaarder in zagen.

Men mag dan ook gerust aannemen dat het dragen van den titel *tribunus* door Rogier van Kortrijk op louter psychologische gronden steunde. Men kan zich echter afvragen welk associatiepunt er kan geweest zijn opdat Rogier of anderen

(21) H. Coppieters-Stochove, *Régestes de Thierry d'Alsace, comte de Flandre*, in de *Handelingen der Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde te Gent*, deel IV, 1902, passim, en van denzelve, *Régestes de Philippe d'Alsace, comte de Flandre*, ibidem, deel VII, 1906, passim.

(22) Op het onwaarschijnlijke van de gebeurtenissen vervat in de *vita* wees reeds J. Warichez (*op. cit.*, blz. 15), die alles terugbracht tot het zoogenaamd vizioen van kanunnik Hendrik (zie ook L. Van der Essen, *op. cit.*, blz. 395). Later leverde P. Rolland een meer gedetailleerde studie over de waarde en de samenstelling van het heiligenleven en veronderstelde een basis-vita dat ten tijde van bisschop Heidilo van Noyon (880-902) zou zijn opgemaakt naar aanleiding van de *Elevatio* van den Heilige (*Les Monumenta historiae Tornacensis*, blz. 295). Beiden zijn het er over eens — en P. Rolland heeft dit probleem sedertdien nog van dichterbij beschouwd (*Saint Eleuthère*, blz. 247-268) — om de grafsteen van een *tribunus* in de kathedraal van Doornik te aanzien als één der kernen van deze legende, zooals trouwens geheel de *vita prima* zou zijn samengesteld uit de fantastische associatie rond den persoon van Eleutherius, van grafsteenen, die zich nog ten tijde van bisschop Heidilo in de kerk van Blandain en de kathedraal van Doornik bevonden. Men weet niet eens of de grafsteen van den *tribunus* van Romeinsch-heidensche, dan wel van christelijke herkomst was (*ib.*, blz. 262-267), of hij terug is te brengen in het kader van de laat-Romeinsche *Notitia dignitatum*, dan wel een Romeinsch overblijfsel zou zijn in den Frankischen Staat (R. Sohm, *Die fränkische Reichs- und Gerichtsverfassung*, Leipzig, 1871, blz. 238). Wij meenden niet dat het noodig was uit te weiden over een tweeden *tribunus* in de *vita secunda S. Eleutherii*, hoofdstuk 7 (A. A. S. S. Boll., 20 Febr. III, blz. 197). Dit gedeelte van de *vita* werd immers hoogstwaarschijnlijk niet buiten Doornik bekend gemaakt. Deze *Liber-tinus Tornacensis tribunus* is trouwens veel minder belicht en schijnt alleen maar te zijn ingelascht om het hoofdthema aannemelijker te maken (P. Rolland, *Saint Eleuthère*, blz. 258, 259 en 262 en van denzelve, *Les comtes francs à Tournai*, in *Annales de la Fédération archéologique et historique de Belgique, congrès de Mons*, 1928, fasc. 4, blz. 11-12).

een parallel trokken met genoemden *tribunus*. Dit zou dan eventueel kunnen hebben gelegen in het feit dat te Kortrijk de burggraaf nog in 1142 de voornaamste grafelijke ambtenaar was, evenals volgens de *vita de tribunus scardiniensis* een uitgebreide macht moet hebben bezeten in de stad Doornik.

Wat wij zeker uit dit alles mogen besluiten is dat men uit den titel *tribunus* niets kan afleiden omtrent bijzondere bevoegdheden van den burggraaf van Kortrijk in de 12<sup>e</sup> eeuw. Tevens mochten wij een blik werpen op de verbreiding en den invloed van een heiligenleven in de 12<sup>e</sup> eeuw, meer bepaald van de propagandavita van den H. Eleutherius<sup>23</sup>.

A. KOCH.

---

## DE EENIGE RICHTING ALS WEGREGLEMENT IN 1627.

Ten huidigen dage is het wegverkeer om zoo te zeggen tot in de minste aangelegenheden gereguleerd en bestaan er teekens met internationale waarde om de gebruikers van den openbaren weg op de een of de andere verordening attent te maken. Deze nauwkeurige bepalingen zijn in groote mate het

---

(23) Wij meenden dat het voor de gevolgte bewijsvoering van geen belang was dat er zich binnen de grenzen van het graafschap Vlaanderen nog een andere ambtenaar *tribunus* liet noemen. In een oorkonde van 1150, uitgevaardigd te Dendermonde door de weduwe en den zoon van den graaf van Aalst, treedt *Baldwinus tribunus de Melcele* op als getuige (P. J. Goetschalckx, *Oorkondenboek der Witheerenabdij van S. Michiels te Antwerpen*, deel I (1142-1283), Eekeren-Donk, 1909, blz. 22, n<sup>o</sup> 10). Dezen schout van Melsele-Waas kennen wij uit geen enkele andere bron. Gelet op den datum is het best mogelijk dat de titel *tribunus* als een modebenaming ook voor dezen vertegenwoordiger van de 11 minores onder de grafelijke ambtenaren is overgenomen. Als argument kon deze aanvoeren dat Rogier van Kortrijk toch eigenlijk slechts een schout was, evenals hij.